

0 pasado por vir

Catálogo de actividades

A Deputación de Pontevedra está a desenvolver o programa plurianual “O pasado por vir”, dentro do Departamento de Memoria Histórica, co que se pretende reivindicar ao longo deste mandato as ideas transformadoras que estaban vixentes antes do golpe de Estado de 1936.

A través deste programa búscase recoñecer a herdanza dunha xeración única e irrepetíbel a nivel empresarial, político, cultural e social, e transmitir a idea de que aínda que coa represión e a Ditadura se arrasou cos proxectos, e mesmo se aniquilaron as persoas, as súas ideas e o seu legado seguen vivos.

Para iso, desenvolverase un amplo abano de actividades tanto de investigación coma de divulgación (xornadas, audiovisuais, *performances*, exposicións, publicacións e unidades didácticas), que estarán á disposición dos concellos e das asociacións memorialistas da provincia para a súa realización en diferentes espazos xestionados polas entidades solicitantes.

Abordaranse as ambiciosas transformacións políticas, socioeconómicas e culturais que se produciron na Galiza entre 1900 e 1936, especialmente na provincia de Pontevedra, sempre tratadas con perspectiva de país, clase e xénero.

María Ortega
Deputada de Memoria Histórica

Nota: os concellos, asociacións e colectivos interesados en acoller algunha destas actividades deben poñerse en contacto co Departamento de Memoria Histórica no correo vicepresidencia@depo.gal para concretar dispoñibilidade de datas e eventos.

Proyección documental

UXÍA

Comezou a súa carreira en 1985, ano no que gañou o primeiro premio do Festival de Bergantiños. En 1995 deuse a coñecer en toda Europa co álbum *Estou vivindo no ceo*, no que renova a canción tradicional galega e dá pé á aparición dun amplo abano de vocalistas femininas na Galiza ao final dos anos noventa. Participou en varios proxectos colectivos e os seus temas forman parte de máis dunha ducia de recompilacións nacionais, estatais e internacionais. Compón ou intervéen na banda sonora orixinal de varios proxectos audiovisuais e en 2017 concedéuselle o Premio Rebulir da Cultura Galega como recoñecemento á súa traxectoria persoal e profesional na difusión e posta en valor da música galega. Ademais, é directora artística do proxecto “Acorda” da Deputación de Pontevedra.

ACORDA

Acorda. Cartografía Musical da Memoria Histórica de Pontevedra é un proxecto audiovisual do Departamento de Memoria Histórica da Deputación orientado a dar a coñecer lugares e feitos singulares da memoria histórica da provincia a través da música, con vídeos protagonizados por Emilio Rúa e Silvia Penide, Ugia Pedreira e Marina Oural, Sheila Patricia, Eladio Santos, Tanxugueiras, Ezetaerre, Uxía e Su Garrido.

Os espazos escollidos para gravar *Acorda* foron a antiga Escola Normal, un lugar chave para a memoria na provincia; Ponte Regueiro, na Estrada, onde asasinaron a veciños da comarca de Deza-Tabeirós e do Salnés; o Pozo da Revolta, en Marín, onde se fala da represión contra as mulleres por ser o lugar no que se asasinou a Carmen Pesqueira, A Capirota; a praia de Massó en Cangas, onde foron arroxados os mártires de Angueiro e onde se representa o trauma que para as familias supuxo non poder chorarlles ás vítimas; a praia de Alcabre (Vigo), onde se fala do sufrimento das mulleres que quedaron e a súa loita porque se lles faga xustiza, para que se loite contra a impunidade; a Bombardeira ou Volta dos Nove, onde durante décadas apareceron pintadas na curva de Baredo, lugar no que foron asasinados nove homes, nove cruces debuxadas na terra como xestode resistencia; a Volta da Moura, onde se pon de manifesto a necesidade que ten a xeración neta e bisneta de rachar co silencio, para que non se dea un paso atrás na loita contra os fascismos; e, finalmente, a illa de San Simón, o gran símbolo da memoria e da solidariedade na Galiza, nunha reclamación para que sexa denominada illa da Memoria.

FICHA:

Uxía e Marina Carracedo (Damadriña Producións), dirección artística e revisión de guión

Lois Pérez, guión e narración

Montse Fajardo, asesoramento de contidos

Lucas Terceiro, realización

Pedro Tizón e Clara Alonso, cámaras

Arturo Vaquero, técnico de son

Alba Díaz, fotografías do *making of*

Marina Carracedo, produción

Víctor Coyote, deseño gráfico

CON:

Tero Rodríguez, Andrés Giráldez, Eduardo R. Cunha, Tatán

Lois Pérez Jr, Laura Pérez e Gonzalo Valcárcel

E COA COLABORACIÓN ESPECIAL DE:

Queta Molas, Telmo Comesaña e Blanca Francés

Teatro

13226

Handwritten text on the left side of the card, including the name "Mrs. J. J. ...".

Handwritten text on the bottom and right side of the card, including the name "Mrs. J. J. ...".

OS QUINQUILLÁNS

Compañía con máis de trinta anos de actividade teatral profesional adaptada a todo tipo de espazos e eventos: auditorios, casas da cultura, montaxes de teatro de rúa, cabalgatas, entroidos, montaxes históricas, apropósitos...

Ademais de continuar cos espectáculos de sala e de rúa, desde 2013 a compañía especialízase na creación de montaxes teatrais baseadas en feitos históricos para ser representadas en lugares emblemáticos e en celebracións de animación popular. Esta foi a compañía que organizou a posta en escena e a participación cidadá das dúas edicións do exitoso Banquete de Conxo en Santiago de Compostela.

A SEÑORA DE FORCADELA

TIPO DE MONTAXE

Montaxe teatral de pequeno formato, adaptable a diferentes espazos e dotacións técnicas, cunha actriz e cun actor e cun guión sobre memoria histórica creado a partir da biografía de Josefa García Segret e doutras mulleres represaliadas en Galiza a partir de xullo de 1936.

DURACIÓN

30 minutos

ELENCO

Tero Rodríguez
Lucho Penabade

VESTIARIO

Bety Busto

ADEREZO

Os Quinquilláns

ESPAZO SONORO

Orjais

Obradoiros

XURXO SOUTO

Cantante, acordeonista, escritor, actor, director e locutor galego. É licenciado en Filoloxía Clásica, pero a súa actividade máis coñecida foi a de líder e vocalista de Os Diplomáticos de Monte-Alto, entre 1990 e 2001. Desde 1986 comezou a traballar en diversos programas de radio en galego (coma *A tropa da tralla*), colaborou con varias publicacións (coma a revista *Bravú*) e foi subdirector de programas da Radio Galega, onde tamén dirixía *Aberto por reformas*, un espazo caracterizado por emitir exclusivamente música en galego. Forma parte do grupo Os Tres Trebóns, onde se encarga da voz e do acordeón.

MÚSICA REPRESALIADA, MEMORIA

O obradoiro serve para tomar conciencia de como o imaxinario que impuxo a Ditadura franquista segue a funcionar e a definir en parte o presente. Búscase descubrir o esplendor musical que lle roubaron á sociedade facendo un percorrido polos proxectos musicais destruídos tras o golpe de Estado de 1936 e reivindicar a dignidade das e dos artistas que sufriron a represión (algunhas e algúns mesmo perderon a vida) neses días de barbarie, un traballo sobre o que ata o de agora non existe investigación e no que se pretende abrir camiño.

Partirase de diferentes testemuñas orais e dalgunha referencia literaria coa pretensión de que esas achegas sirvan de estímulo para que as persoas que participen no obradoiro conten as historias das e dos artistas do seu contorno.

**CE
PASADO
POR
VIR**

ACHEGAS Á HISTORIA DA PONTEVEDRA QUE DESBOTOU O FRANQUISMO

Charlas e coloquios

As investigadoras e investigadores que participaron no libro *O pasado por vir. Achegas á historia da Pontevedra que desbotou o franquismo*, ademais das e dos especialistas en memoria histórica que se poidan ir incorporando ao catálogo, ofrecen charlas e coloquios sobre diferentes temáticas relacionadas coa memoria histórica galega.

MARCELINO ABUÍN

Licenciado en Historia, con estudos de doutoramento e especialización en Xestión do Patrimonio Cultural, é autor de diversas publicacións, entre as que destacan *A conquista da República. Vilagarcía de Arousa 1920-1935* e *A primavera rota. Vilagarcía de Arousa 1936-1941*.

1. A CONQUISTA DA REPÚBLICA

Preténdese abordar a crise do sistema de 1920 desde diferentes perspectivas. Existe unha solución autoritaria, outra de continuidade da Restauración monárquica e a vía republicana. Ao fracasar as dúas primeiras, proclámase a II República. As tensións sociais, políticas e territoriais fragmentan a base social republicana, a clase media.

2. A TOMA DE VILAGARCÍA

O golpe de Estado dirixido por Sanjurjo e Mola provoca a reacción de amplos sectores locais. O dilema das e dos an-

tifeixistas é prepararse para unha resistencia armada ou confiar en que as autoridades aborten o intento. Vilagarcía sumouse aos sublevados a través dunha auténtica toma militar do territorio, polo que esta pasou a ter a categoría de terra conquistada.

MONTSE FAJARDO

Montse Fajardo é a coordinadora do programa “A memoria das mulleres” do Concello de Pontevedra e autora de libros relacionados coa memoria histórica como *Matriarcas*, *Un cesto de mazás* ou *A vida incerta*. Ademais, colaborou en publicacións colectivas coma *Do gris ao violeta* ou *O pasado por vir*.

1. A REPRESIÓN CONTRA AS MULLERES TRAS O GOLPE DE ESTADO DE 1936

Mostra as distintas tipoloxías de represión contra as mulleres, con exemplos e fotografías dalgunhas das galegas que a sufriron e defende a necesidade de ampliar o termo vítimas, “ás que quedaron”, nais, orfas, viúvas, mulleres que, ademais de ficar sen o ser querido, perderon tamén o principal sustento do fogar. Como saíron adiante e cal foi a súa forma de resistencia, de lembrar, nun tempo sen dereito a dó. Como se mantivo viva a memoria do que pasou no tempo do silencio e de como chega hoxe ata nós.

DIONISIO PEREIRA

Licenciado en Ciencias Económicas pola Universidade de Santiago de Compostela, é un investigador especializado na historia dos movementos sociais na Galiza contemporánea. Entre 2006 e 2013 participou como coordinador da provincia de Pontevedra no proxecto de investigación interuniversitaria “Nomes e voces”. Os seus últimos libros son *Loita de clases e represión franquista no mar (1864-1939)*, *Emigrantes, exiliados e perseguidos: a comunidade portuguesa na Galiza (1890-1940)*, *José Pasín Romero: Memoria do proletariado militante de Compostela, Escritos africanos. Entre Galicia y el Rif: una mirada desde la periferia e*, con Eliseo Fernández, *Nacionalismo e Anarquismo na Galiza (1840-1940)*.

1. DESCRICIÓNS BIOGRÁFICAS DE MULLERES SINDICALISTAS NA PONTEVEDRA REPUBLICANA

Un dos feitos relevantes na formación do proletariado organizado na Pontevedra dos anos trinta do século pasado foi a incorporación masiva da muller traballadora tanto aos sindicatos de clase de corte marxista coma de ideario anarcosindicalista, unha mudanza societaria que tivera o seu inicio nas fábricas de conservas e salga das Rías Baixas na alborada do século en cuestión. O obxectivo da charla é humanizar este proceso no devandito territorio, presentando

as descrições biográficas de diversas mulleres destacadas na loita sindical nese tempo esperanzado que foi a II República.

RAÚL SOUTELO

Doutor en Historia pola Universidade de Vigo, profesor de Xeografía e Historia no IES Campo de San Alberto de Noia, profesor asociado de Didáctica das Ciencias Sociais na Facultade de Ciencias da Educación da Universidade de Santiago de Compostela e membro da comisión técnica do Arquivo da Emigración Galega no Consello da Cultura Galega.

1. A MEMORIA DA EMIGRACIÓN GALEGA A AMÉRICA: MITOS, TÓPICOS E REALIDADES COMPROBADAS POLA INVESTIGACIÓN HISTÓRICA

Por que emigraron máis as galegas e os galegos que as xentes doutras rexións de España? Cales foron as causas reais da diáspora galega a América; as características da emigración galega na época contemporánea: a tipoloxía das e dos emigrantes, dos destinos e dos proxectos migratorios, a importancia dos coñecementos e das e dos coñecidos: as redes familiares, veciñais e de paisanaxe; estratexos na retagarda; as mulleres nas familias con emigrantes e a especificidade da emigración feminina; as consecuencias da emigración para a sociedade galega: tópicos e realidades sobre

as persoas retornadas da emigración e os investimentos dos aforros das e dos emigrantes; propostas de obradoiros para recuperar a memoria da emigración a escala municipal e parroquial: a importancia da documentación epistolar e fotográfica conservada nas familias con emigrantes.

RICARDO GURRIARÁN

Catedrático de Educación Secundaria xubilado e doutor en Historia con varios premios de investigación no seu haber, actualmente participa en grupos de investigación da Universidade de Santiago de Compostela e dirixe a Área de Historia da Fundación 10 de Marzo. É autor de máis dunha vintena de libros publicados e dunha centena de artigos sobre a represión científica e docente durante a Ditadura franquista na Galiza, o exilio galego, o “rescate” de personaxes singulares borrados pola “historia oficial”, a cultura galega no Franquismo, a Universidade Galega e o antifranquismo, e o 1968 en Santiago de Compostela.

1. GALIZA EN 1936. O DESENVOLVEMENTO CIENTÍFICO

Relato sobre a ciencia que comezaba en Santiago de Compostela en 1936 e a liquidación dun distrito periférico con folgos, cunha xeración furtada na Galiza con dúas iconas coma Fernando Calvet Prats e Isidro Parga Pondal. Ciencia, modernidade e país. Alejandro Rodríguez Cadarso, un reitor

para un país. Universidade galega, sociedade e desenvolvemento.

MANUEL IGREXAS ROGRÍGUEZ

Manuel Igrexas (Lalín, 1961), licenciado en Filosofía pola Universidade Literaria de Valencia, é profesor de Filosofía no IES Laxeiro de Lalín. Foi investigador sobre a II República e a represión franquista na comarca de Deza e escribiu artigos e comunicacións sobre esa temática. É autor da biografía de Xesús Golmar (*Xesús Golmar*, Edicións Fervenza, 2005) e dunha edición crítica do libro de contos *O naranxo* de Ramón de Valenzuela.

1. O SEMINARIO DE ESTUDOS GALEGOS NAS TERRAS DE DEZA

Entre 1928 e 1935 o Seminario de Estudos Galegos organizou e desenvolveu varias xeirias na comarca de Deza co obxectivo de editar un estudo integral da comarca, que se chamaría *A Terra de Deza*. O golpe de Estado do 18 de xullo de 1936 truncou a publicación dese traballo, que se perdeu para sempre. Estas campañas posibilitaron establecer conexións e vínculos entre os membros do Seminario de Estudos Galegos e algúns dos máis importantes persoeiros da vida social e política dezà desa época.

XOSÉ ÁLVAREZ

Profesor de Historia, xa xubilado. Licenciado en Xeografía e Historia e cun máster en Educación Ambiental (Fundación Universidad-Empresa. UNED). Conta entre as súas publicacións con *Pontevedra nos anos do medo. Golpe militar e represión (1936-1939)* ou *Mourente nos anos do medo. Sociedade, golpe militar e represión*. Tamén participou en libros e publicacións de autoría colectiva coma *Os nomes do terror. Galiza 1936: os verdugos que nunca existiron, Rebeldía galega contra a inxustiza* ou *El terror fascista en Galicia. Memoria antifranquista del Baix Llobregat. Núm. 13*. Desde 2008 mantén na rede o blog *Pontevedra nos anos do medo* (<http://anosdomedo.blogspot.com>) sobre historia contemporánea. Ademais, tamén escribe en revistas coma *Revista Galega de Educación, Cuadernos de Pedagogía* ou *Cedofeita*, entre outras. Colabora en *Nós Diario*.

1. O MOVEMENTO AGRARIO NA COMARCA PONTEVEDRESA

A historia do movemento agrario na comarca de Pontevedra, desde a súa formación ata a represión sufrida tras o golpe militar de 1936. As iniciativas de progreso que impulsaron (entidades de crédito, publicacións, innovacións técnicas etc.), a participación política ao longo do tempo e a acción represora sobre os seus dirixentes, así como o esquecemento que se impuxo sobre este tipo de sociedades.

MARÍA VICTORIA MARTÍNS RODRÍGUEZ

Licenciada en Xeografía e Historia pola Universidad Complutense de Madrid, cursa na actualidade o seu doutoramento. Foi docente e investigadora da Universidade de Vigo e exerce como docente de ensino secundario. As súas liñas de investigación céntranse na historia das mulleres, con diversas publicacións sobre a Sección Feminina de Falange, a represión franquista, a educación, o mundo do traballo e a imaxe da muller no cine informativo do franquismo, entre outros temas. Entre os seus principais traballos destacan *A Regresión Franquista. A muller durante o primeiro franquismo. Sección Feminina en Pontearreas (1936-1955)* (2012); o capítulo dedicado a “Las mujeres gallegas y las prisiones franquistas” en *Cárceles de mujeres: la prisión femenina en la posguerra*, coordinado por Ángles Egado (2017); ou o artigo “A incorporación da muller na loita sindical agraria. O caso das campesiñas galegas: o Sindicato Labrego Galego”, publicado na revista *International Labor and Working-Class History* (2020). É tamén codirectora do documental *Dignarabia* (2011), centrado na historia da muller durante a Ditadura franquista.

1. A MULLER E O ENSINO

A longa traxectoria das mulleres na conquista das letras verase truncada pola instauración da Ditadura franquista. A reeducación das mulleres nos valores nacional-católicos

condicionou os contidos escolares e o acceso a determinadas dimensións do ensino.

2. *A MULLER E A UNIVERSIDADE*

Tras sete séculos de ausencia das mulleres nas aulas universitarias, o século XX ábrelles as portas. Só vinte e seis anos despois, a Ditadura franquista avoga desde o poder polo afastamento das mulleres do ensino superior, sobre todo en determinadas carreiras profesionais.

3. *A MULLER E O DEPORTE*

A loita da muller polo seu dereito á practica do deporte transcorre en paralelo á loita pola súa emancipación. A liberdade de movemento, a ruptura coa moralidade imposta pola relixión católica ou o dereito de acceso a calquera sector profesional son reclamacións ligadas ao acceso sen trabas ao mundo do deporte.

4. *A MULLER E A ACTIVIDADE LABORAL*

O acceso das mulleres ao mundo da actividade laboral en condicións de igualdade é unha tarefa pendente na nosa sociedade actual. A política laboral da Ditadura franquista ten un peso importante na actual concepción do traballo feminino, que segue a considerarse como un irmán menor no mundo asalariado.

5. *A MULLER E A VIOLENCIA*

A orixe da violencia sobre as mulleres emana dun modelo social conservador que o nacional-catolicismo reforzará durante o período franquista, levándoo ata extremos que retrotraerán a situación da muller ao século XIX.

LOLA VARELA

Docente, experta en coeducación, feminista e galega. Estudou na Universidade de Santiago de Compostela e exerceu a docencia en diferentes lugares da Galiza e do resto do Estado, e nos últimos anos tamén en Alhucemas (Marrocos). Vive nunha aldea de Cerdedo-Cotobade, na Terra de Montes, desde hai vinte e cinco anos e neste tempo centrouse no activismo social no eido do feminismo, da ecoloxía e da memoria histórica. Presidiu a asociación ecoloxista Verbo Xido e formou parte da directiva da asociación de mulleres Espadela. Colabora en prensa de xeito habitual e participa en charlas e en congresos.

1. MULLERES E REPRESIÓN NA TERRA DE MONTES: VÍTIMAS E VITIMARIAS

A través dos traballos realizados, fundamentalmente por Dionisio Pereira e Carlos Solla, sobre a represión nos diferentes lugares da Terra de Montes a partir do golpe de Esta-

do fascista e coa chegada do Franquismo, albíscanse nomes de mulleres das que cómpre saber algo máis. As diferentes facianas do sufrimento soportado por elas a causa da súa ideoloxía disidente ou do de persoas das súas familias levoanas ao cárcere, ao exilio, a seren torturadas, extorsionadas economicamente e a ser tratado o seu corpo como botín de guerra, nalgún caso. Pódese falar, por suposto, de vítimas, mais tamén das vitimarias, que defenderon valores e desempeñaron roles totalmente rexeitados polo feminismo como movemento social contrario á violencia, ao autoritarismo e á intolerancia.

SERGIO BALCHADA

Autor do estudo *Galegos no Exército de Euzkadi (1936-37)*, a piques de ser publicado pola Deputación de Pontevedra, dalgúns artigos na revista *Luzes* e de blogs de historia.

1. OS GUDARIS GALEGOS DO EXÉRCITO DE EUZKADI

En 1936 centos de esquerdistas galegos combateron coas armas contra os militares golpistas enrolados no Euskadiko Gudarostea ou Exército de Euzkadi. Proveñen das colonias galegas en terra vasca (singularmente de Trintxerpe), evadidos da Galiza e desertores do exército sublevado. Cómpre salientar a formación-batallón Celta da CNT, eminentemente galega.

VALENTÍN GARCÍA BÓVEDA

Vicepresidente da Fundación Alexandre Bóveda e membro da Sociedade Antropolóxica Galega. Profesionalmente é empresario e produtor cultural en Ab Oríxine Antropoloxía, contando cunha dilatada experiencia na posta en valor da memoria e cultura galegas. Está persoado na 'Querela Arxentina' como demandante no caso de Alexandre Bóveda.

1. INNOVACIÓN CULTURAL, ECONÓMICA E GALEGUISTA: UN MODELO REPRESALIADO A RECUPERAR.

O cambio do paradigma socio-cultural, cunha óptica galeguista e republicana maila súa relación cunha economía anovadora, da que aínda podemos percibir parte da súa herdanza. Dende esta óptica como establecer o nexo existente da represión sobre os persoeiros e o actual novo sistema.

0 pasado por vir